

BUTLLETÍ

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Núm. 110 OCTUBRE - NOVEMBRE - DESEMBRE 1997

- Catàstrofe a Assís
- Petites Grans històries de l'art
- Fitxa Tècnica: Adoració dels Pastors

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Butlletí núm. 110 OCTUBRE-NOVEMBRE-DESEMBRE DE 1997

Equip

- Edició: **AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES**
Pujada del Castell, 30 - Tel. 8731606
Adreça Internet:
<http://www.geocities.com/RainForest/6547>
- Coordinació: **JOAN BADIA**
- Redacció: Joan Badia, Enric Castells, Gabriel Mora,
Anna Orriols, Carme Torras, Francesc Vilà.
- Composició: **ENRIC CASTELLS**
- Correcció: **GABRIEL MORA**
- Dipòsit legal: **B-35519-84**
- Tiratge: **400 exemplars**
- Col·labora:

**Excm. Ajuntament
de Manresa**

Portada

Fugida a Egipte

Pintura al fresc, Basílica inferior de Sant Francesc. Assís.
Giotto, 1310.

Editorial

Avui us fem a mans amb molta il·lusió el treball d'un equip. Es tracta del nou format del butlletí, el qual pretenem que arribi a tots amb la mateixa complicitat que ho ha fet fins ara, però renovant els criteris que, tant des del punt de vista gràfic com cultural ens han motivat a aquest canvi.

Amb aquest nou format de butlletí voldríem oferir-vos una imatge més fresca i actualitzada, amb la inclusió de noves seccions. Així, en els futurs espais de **l'entrevista** inclourem el debat i l'anàlisi amb persones relacionades amb el món de l'art romànic i de la cultura. Properament, els **itineraris** ens mostraran les possibilitats per a belles excursions i descobertes. En la **bibliografia** us aconsellem noves i antigues publicacions. En la **fitxa tècnica** donarem a conèixer de forma monogràfica un objecte artístic o un indret amb una certa importància històrica. Amb les **notícies breus** pretenem informar-vos de tot allò que generi l'entorn cultural més proper. Totes aquestes noves seccions, que s'aniran alternant en cada butlletí, es complementaran amb les ja existents anteriorment.

Un nou equip del butlletí, format per col·laboradors amb un mateix objectiu: la investigació i divulgació del Romànic i de la cultura a les nostres contrades. Un nou equip que desitja que el treball sigui de tots i per a tots, i que espera amb molt d'interès les vostres col·laboracions.

Esperem que el fruit d'aquest projecte us sigui satisfactori.

L'equip del butlletí.

Index

Editorial 729

Articles:

CATÀSTROFE A ASSISI 730

EXPOSICIÓ: EL ROMÀNIC
DE LES ALBERES 735

CURS DE CULTURA MEDIEVAL
LA MORT A L'EDAT MITJANA ... 737

PARAFRASEJANT TRES
TROBADORS 739

De llibres, simposis i congressos:

PETITES GRANS HISTÒRIES
DE L'ART 742

PROPER CONGRESSOS
SOBRE ART MEDIEVAL 746

Fitxa Tècnica:

ADORACIÓ DELS PASTORS 748

Notícies breus 751

Activitats 753

Catàstrofe a Assisi

Notícies sobre els terratrèmols ocorreguts a la zona de Sant Francesc d'Assís

Joan Badia i Guitart

El complex basilical de Sant Francesc d'Assís, es va començar a construir l'any 1228 per encàrrec del Papa Gregori IX. Les obres foren coordinades per Frai Elies i dirigides per mestres vinguts de Como. La seva consagració arribà a l'any 1253 a través del Papa Innocenci IV. Aquesta basílica es convertirà en una de les més famoses del món, per l'admirable síntesi que té entre arquitectura, pintura i espiritualitat.

Podem dir que és el prototipus d'art gòtic italià i conserva frescos de gran categoria i bellesa de reconeguts pintors italians dels segles XIII i XIV, com Cimabue, Giotto, Simone Martini, Pietro Lorenzetti, Pisano, i Cavallini. També arribaren més tard d'altres artistes dels segles XVI i XVII, Dono Doni, Martelli, Cesare Sermei i Giacomo Giorgetti, que decoraren al fresc les parets restants. Malauradament els dies 26 i 27 de setembre i el 3 d'octubre

d'enguany, es van produir en aquesta zona de la Umbria, diversos terratrèmols de diferent intensitat, que van causar molts danys, tant a persones, com a cases particulars, i a edificis importants per la seva categoria històrico-artística.

La dramàtica crònica dels fets va començar el

divendres 26 de setembre quan un primer terratrèmol d'una intensitat de 5'5° Richter, es va fer sentir en una àmplia zona del país incloent-hi Roma. El seu epicentre era a l'àrea dels Monti Abruzzi a mig camí de la Umbria i la zona marítima de Le Marche. Aquest primer sisme ja va provocar danys a l'església de Sant

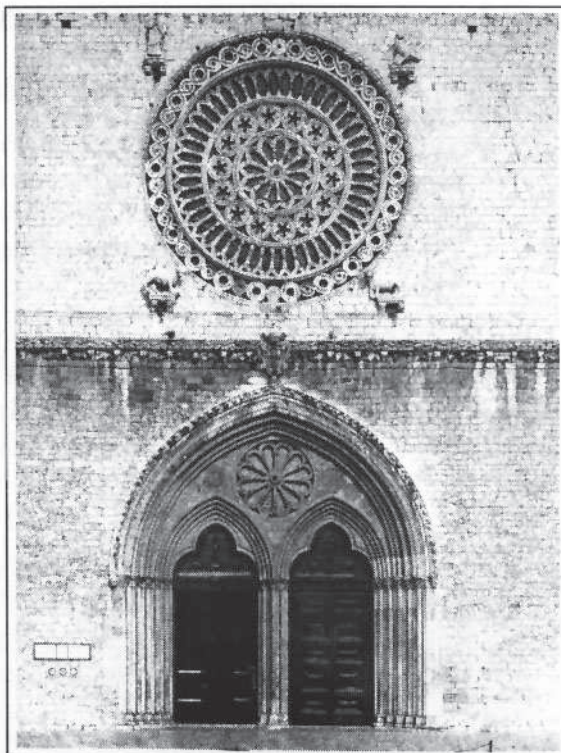

Vista general del Convent i la Basílica de Sant Francesc d'Assís.
Foto: Dolors Selva

Francesc d'Assís, i l'endemà mentre s'avaluaven els danys, un nou terratrèmol d'una intensitat de 5'7° Richter va sacsejar de nou la terra que va veure néixer San Francesco anomenat "il poverello". Aquest sisme tingué unes conseqüències més greus ja que comportà la mort de dos monjos franciscans i de dos tècnics del Ministeri italià de Béns Culturals, comportà a la vegada la destrucció d'una part dels frescos de la volta de l'absis del s. XIII, obra del pintor florentí Cimabue (1240-1302). Així mateix resultaren seriosament danyats els frescos atribuïts al pintor Giotto (1267-1337), en els quals es narren diversos episodis de la vida de Sant Mateu. Cal parlar però de grans desperfectes generals a la basílica, la seva estructura va quedar seriosament danyada, i també van sofrir danys el convent, el saló papal, el refectori, el museu etc. Sortosament, però, el sepulcre de Sant Francesc no va patir danys. No acabaren però aquí els terratrèmols, va haver-hi petits moviments de la terra durant una setmana, fins que el divendres 3 d'octubre, tres nous sismes, van sacsejar de nou la zona, aquest cop el seu epicentre se situà prop de la localitat de Colfiorito (Umbria) a uns 35 quilòmetres d'Assís.

Aquest nou tremolor tornà a causar més danys a la ja danyada basílica de Sant Francesc, i va afectar aquest cop el timpà i la porta principal del temple.

Fent un ràpid balanç conjunt de la catàstrofe, es pot dir que els terratrèmols, van causar en aquests dies, un total de 12 persones mortes, uns danys econòmics valorats en més de 70.000 milions de ptes., van deixar unes 3.000 persones sense casa, i centenars de cases i edificis, privats i públics, en resultaren danyats en diferent grau.

Façana de la Basílica Superior de Sant Francesc d'Assís.

Articles

Volem també detallar un xic més els danys més importants i destacats ocasionats al patrimoni artístic d'aquesta zona:

Segons l'opinió de Vittorio Sgarbi els danys són els següents:

Basilica Superiore (Assisi) *RECUPERABLE*

Per la seva importància, és l'edifici que ha patit els danys més greus. S'ha ensorrat una part de la "Volta degli Evangelisti" (Cimabue, aproximadament 1280) i una altra de la "Volta dei Dottori della Chiesa" (anònim de l'escola de Giotto, aproximadament 1290-1300), difícilment recuperables. L'altar, de la segona meitat del Duecento, ha patit greus danys. S'han salvat les pintures restants que són les més valuoses.

Convento (Assisi) *DIFÍCILMENT RECUPERABLE*

Greus danys en tot l'edifici. Inevitable el canvi d'ubicació del "Tesoro" i de la col·lecció Mason Perkins, perquè corren massa perill en el lloc on estan situats habitualment. El convent és recuperable, però després de llargues i delicades tasques de restauració.

Basilica Inferiore (Assisi) *VIABLE*

Ha aguantat el sisme més bé que l'edifici superior. Els danys als frescos (Cimabue, Simone Martini i Pietro Lorenzetti) són gairebé irrelevants.

S. Maria degli Angeli (Assisi) *INVIABLE*

Seriosos danys (reparables) a l'església que conté en el seu interior la famosa "Porziuncola". Són més importants els danys al Convent que ha estat declarat inviable, per la qual està prevista una llarguíssima feina de recuperació.

Duomo (Foligno) *RECUPERABLE*

Ha caigut la part superior del campanar que es pot, però, recuperar. Importants, però no irremeiables, són els danys de l'interior de l'església. En discretes condicions la Cappella del Sacramento (Antonio Sangallo "el jove", 1527).

Església Parroquial (Isola di Nocera Umbra) *IRRECUPERABLE*

Esglesiola d'aprop de 700 anys amb frescos del 400, en perill d'enderrocament després del sisme. Malauradament fou abatuda per les excavadores sense que l'església representés cap mena de perill públic.

Església Parroquial (Serravalle) *EN PART RECUPERABLE*

Danys molt greus amb la pèrdua de pintures atribuïdes als germans De Magistris.

San Francesco (Montefalco) *RECUPERABLE*

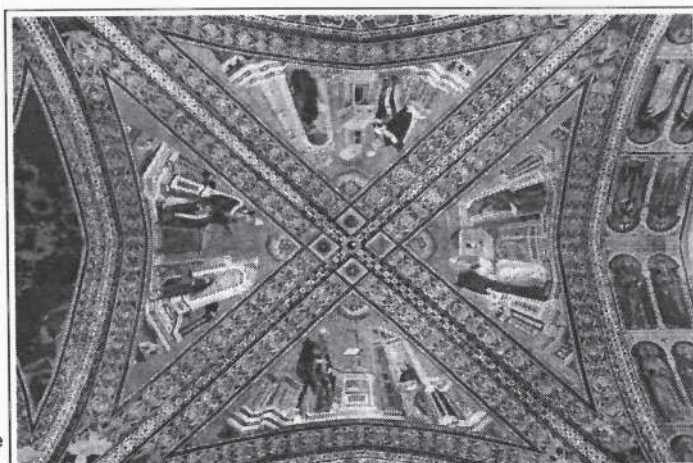
Església transformada en pinacoteca que ha preservat els esplèndids frescos de Benozzo Gozzoli (Històries de San Francesco) gràcies al providencial apuntalament que va ordenar l'ajuntament després del primer moviment sísmic.

S. Biagio e Romualdo (Fabriano) *DIFÍCILMENT RECUPERABLE*

Danys devastadors fins i tot a l'exterior de l'edifici que té com a peça valuosa un orgue de l'any 1700 de Gaetano Antonio Callido.

Duomo (Urbino) *RECUPERABLE*

Es l'únic edifici històric de la ciutat que ha patit algun dany. Molt més difícils les situacions de Camerino, Pèrgola, Sasso Ferrato, Tolentino, tot i que són totes recuperables.

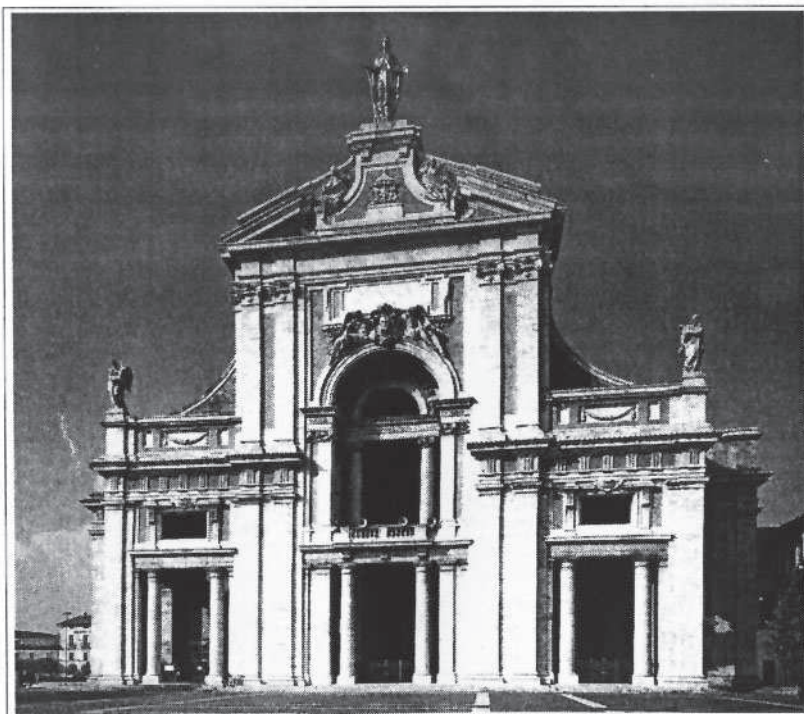

Fresc de Giotto. Volta amb els quatre doctors. El terratrèmol n'afectà una part.

Articles

Quan pel mes d'agost de l'any 1994 la nostra Entitat va organitzar un viatge d'estiu a Itàlia, segurament ningú dels assistents no podia pensar que potser seria l'última vegada en un ampli espai de temps, que es podria veure el complex basilical de Sant Francesc d'Assís en òptim estat. Avui aquesta joia de l'art medieval europeu ha quedat certament malmesa, i segons indiquen els experts, els desperfectes són més importants allà on el ciment ha substituït la fusta. Uns danys que ben segur tardaran el seu temps a ser reparats, ja que el procés de reconstrucció pot ser lent i costós, un procés que al govern italià li planteja una doble prioritat, per un costat ajudar les famílies que s'han quedat sense casa o bé amb problemes a l'estructura de la seva vivenda, i per altra part recuperar el més ràpid possible aquest patrimoni artístic, font de riquesa dels seus habitants atès el gran turisme que genera.

Esperem que ben aviat poguem veure com tota aquesta àmplia zona es va recuperant del desastre natural, i pogui tornar-hi aquesta pau i tranquil·litat que sempre l'han caracteritzada.

Façana de la Basílica de Santa Maria Degli Angeli.

Exposició EL ROMÀNIC DE LES ALBERES

Redacció

Acte Inaugural de l'exposició.
Foto: Josep Sansalvador

Del 8 al 27 de setembre, la nostra Entitat exposà, a la sala d'El Galliner de Manresa la mostra fotogràfica "El Romànic de les Alberes", de la qual són autors els col.laboradors de l'Arxiu de Romànic de la Unió Excursionista de Sants de Barcelona.

L'acte d'inauguració, al qual assistiren un bon nombre de socis, fou presidit pel regidor de cultura de l'Ajuntament de Manresa, Sr. Ramon Fontdevila. Hi fou present, també, el Sr. Eliseu Peidró, de la U.E.C. de Sants, promotor de la mostra i ànima de l'equip "Petjades i Rodes" que du a terme per a l'Arxiu, els estudis i recopilació fotogràfica de les diferents esglésies romàniques de totes les comarques catalanes.

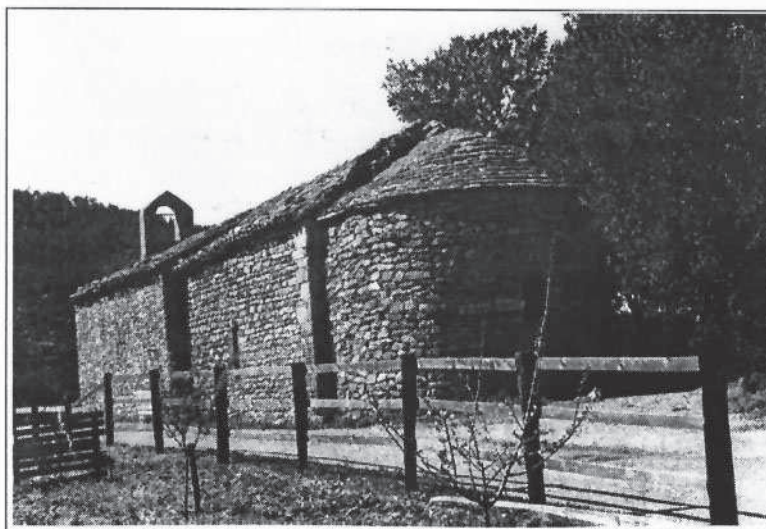
Pels Amics de l'Art Romànic del Bages i, en presència d'altres directius que també assistiren a la presentació, el Sr. Francesc Villegas explicà l'àmbit de la mostra: l'Albera d'una i altra banda dels Pirineus, i es referí també a la importància dels monuments romànics d'aquest sector del territori català, on hi ha diversos

Articles

monestirs de gran valor arquitectònic. Així mateix, destacà la tasca del grup de la U.E.C. de Sants, que ja porta força anys en l'estudi de les diferents esglésies romàniques del país i realitzades altres exposicions per diferents indrets de Catalunya.

Amb motiu de la mostra, s'edità un catàleg recordatori on es recullen, per municipis i advocacions, totes les principals esglésies romàniques de les Alberes, així com els treballs de documentació "L'Albera paratge natural", i un resum del seu "Patrimoni històric i monumental".

La comarca de l'Albera, de l'Alber o les Alberes, és la continuació de la carena pirinenca divisòria que va des del Portús (Coll de Llí) fins a la mar, a banda i banda de França i Catalunya. Les Alberes, són serres baixes però destacades, de relleu relativament minso, car s'aixequen entre dues planes obertes al mar: el Rosselló (Vallespir) i l'Empordà. És el sector més oriental i menys elevat del Pirineu, anomenat també "Balcó de l'Empordà" o "Balcó pirinenc de la Mediterrània".

Sant Ferriol de la Pava. Foto: U.E.C. Sants

Curset de Cultura Medieval LA MORT A L'EDAT MITJANA

Carme Torras i Bacardit

Amb l'excursió que férem el passat 23 de novembre es donà per acabat el curset de cultura medieval que enguany l'Entitat ha organitzat sota el títol LA MORT A L'EDAT MITJANA.

Creiem que la valoració global ha estat altament positiva, tant pel que fa als conferencians com per la participació de socis i persones interessades en el tema que han seguit amb interès durant els quatre divendres en què s'ha desenvolupat el temari.

El tema de la mort ha estat durant tota la història de la humanitat un motiu de preocupació i alhora de misteri. A cada època se li ha donat una dimensió més o menys religiosa o escatològica, però mai no s'ha vist amb indiferència.

L'objectiu del curset era conèixer i contemplar la visió que sobre la mort tingueren els homes i dones que visqueren durant l'edat mitjana, així com les representacions més o menys macabres que ens han arribat fins a avui, ja sigui en arquitectura, pintura, iconografia gravats etc.

Els conferencians han estat Francesca Español, Joaquín Yarza, Xavier Sitjes, i Daniel Rico, i cada un d'ells ha donat una visió del tema des d'una perspectiva particular i en la seva globalitat han donat al curset un alt nivell sobre un tema gairebé inèdit per a molts dels participants.

El dossier que s'ha entregat a tots els inscrits, recull una acurada selecció d'articles relacionats amb la mort, de firmes prou prestigioses, i han aportat un bon complement a les conferències.

L'últim dia, com ja és costum, s'ha fet entrega a tots els cursetistes d'una medalla al·legòrica al curset, en la qual figura una reproducció en bronze del sarcòfag de Pere de Sitjar, últim senyor laic de Rocafort i que actualment es troba dins d'una fornícula

Articles

gòtica a l'interior de l'església de Santa Maria de Rocafort (Bages).

L'excursió que duguérem a terme fou per visitar els monestirs de Poblet i Santes Creus, on, a part d'admirar una vegada més els magnífics cenobis, poguerem veure les tombes més importants de la noblesa catalana de l'Edat Mitjana.

Detall del monestir de Poblet. Foto: Dolors Selva

ENTRE LA GUERRA, LA PAU I L'AMOR

Parafrasejant tres Trobadors

Gabriel Mora i Arana

Gerra mi play quan la vei comensar,
quar per gerra vey los pros enansar,
e per gerra vey mantz destriers donar,
e per gerra vey l'escas larc tornar,
e per gerra vey tolre e donar,
e per gerra vey las nueigz trasnuechar,
don gerra es drechuriera, so.m par.

"Em plau la guerra quan veig que comença, puix que per ella prosperen els nobles, es regalen molts corsers i el gasiu es torna generós.

I per la guerra veig desposseir i donar, i que es passen les nits en blanc. I per tot això em sembla que la guerra és justiciera."

Blacasset

La guerra a mi no em va. De què ens pot plaure?
La nostra terra plena de castells,
si ha guerrejat sens treva, i quants flagells
- mort, fam, destrucció! - Per tant, ¿quina aura

de glòria vol? Un enfurit centaure
la duu a la gropa. Giren els penells
per molts mals vents, com embogits cervells.
I a quins obscurs destins anem a raure?

La guerra!: apocalíptic món, allau
que tot ho arrasa. Així escrivim la història
- dolor clamant, i sang fins el cel blau!

Què cal negar-li? Els títols de victòria? -
¿Com pot la guerra fomentar la pau
i a tots obnubilar-nos la memòria?

Pat vol onrar, noirir e trair'en sus
e a cascan sa raison mantener;
mas questa patz qe.N Symos nos adutz
raub'e ausi e fai d'aut bas chaer.

Tomier e Palaizí

"La pau honora, nodreix, prospera i fa que cadascú pugui
defensar la seva raó; però aquesta pau que Simó ens duu, roba,
mata i ens fa caure de dalt a baix."

Aquell que dicta a sang i a foc la pau
obre els portals a la injustícia, i tanca
els de la llibertat tot fent palanca
perquè no valguin lleis ni volts de clau:

de l'home, en treu condició d'esclau
i no li dóna allò que, a fe, li manca
- respecte i furs -, prenent-se carta blanca.
(I amb molt paternalisme - com hi escau.)

Vint-i-cinc anys, i quaranta anys, o més!
la voluntat del poble en bones mans
d'aquells que ens la fan veure de revés.

I això per un imperi gran i lliure
on sobrin per nocius els drets humans,
i entengui algú que el viure és sobreviure.

De far un jutjamen
son en gran pensamen
cossi püesc'avenir
en dreg d'amor a dir.
Car mot se deu pensar
qui amors vol jutjar.

Guillem de Berguedà

"Emetre un judici sobre l'estimar, com si quelcom se'n pogués dir, m'angoixa qui-sap-lo, puix que molt ha de pensar qui vol jutjar d'amors."

Parlar, jutjar d'amor - fer-ne cabal.
¿Des de l'instint, el gaudi i la sofrença,
la llibertat, el seny, la captinença,
la llei i el deure - en nom del bé o el mal?

¿Des de la vall pregona al "quer més alt";
de la luxúria al fruit de la semença,
o amb el raser de "qui mal fa mal pensa",
jutgem l'amor, o ens jutja? O, tant se val?

Dins nostre, a lloure li donem el to
fent-lo món clos, no un art al fresc o al temple.
I els noms de cadascú són d'ell ressò.

Hom sap quines astúcies l'amor empra,
després d'haver-nos fetillat. Això,
i d'aital guisa, ha esdevingut de sempre.

Gabriel Mora i Arana

(Del llibre de poemes INNOVACIÓ DELS ORÍGENS
Editorial Columna, 1990)

De llibres, simposis i congressos

Petites grans històries de l'art

Anna Orriols i Alsina

D'ençà de fa uns quants anys, algunes editorials estatals publiquen col·leccions d'història de l'art, o de monografies artístiques, que, encertadament, són de format i de preu reduïts. Això no vol dir, però, que la seva qualitat sigui minsa. Varen començar, a finals dels vuitanta, els d'Historia 16, amb la seva *Historia del Arte* en diversos volums. En donava notícia aleshores en aquest mateix Butlletí (núm. 63, abril del 1990). Aleshores l'obra pretenia dedicar 24 títols a l'art antic i medieval. Però la col·lecció va continuar, fins a 50 volums, arribant fins a l'art dels nostres dies i cobrint altres àmbits a part de l'Occidental (diversos volums dedicats a l'art oriental, un parell al precolombí, un a l'art islàmic i un a l'art africà i oceànic). Com ja augurava llavors en aquestes pàgines, l'obra va començar amb bon peu, i els títols que es preveïen interessants (jo esmentava llavors els d'Isidro BANGO - *El prerrománico en Europa. De Carlomagno a los otones* i *El arte románico*, i els dos de dedicats a l'art gòtic, signats, respectivament, per Joaquín YARZA i Francesca ESPAÑOL), efectivament ho varen ser.

Poc temps després, la mateixa editorial llançava una nova col·lecció, igualment lloable. D'extensió més reduïda, però amb un mateix format i virtuts, els "Cuadernos de arte español" varen resseguir, en 100 títols i de la mà de bons especialistes en la majoria de les ocasions, un centenar de capítols artístics hispans de tots els temps. Es tractava o bé de períodes determinats (*El arte mozárabe; Gaudí y el modernismo catalán, El primer románico*, etc.), d'obres concretes (*La Alhambra, San Isidoro de León, Las pinturas de Sigüenza...*), temes específics (*Influencia italiana en la pintura gótica castellana, La imagen de lo macabro en el gótico hispano...*) o d'artistes (*Gil de Siloé, Jaime Huguet, El Maestro Mateo...*). I encara s'ha de fer referència a la sèrie "El arte y sus creadores", monografies d'artistes (majoritàriament pintors) encarregades a bons especialistes.

Amb aquestes col·leccions, l'editorial continuava en la línia d'altres de dedicades a la història que havia publicat anteriorment (els "Cuadernos", que varen arribar als dos centenars de títols, també

de contingut més breu) i les "Historias del viejo mundo", que amb el mateix format que la ressenyada "Historia del Arte" va oferir divuit títols dedicats a les civilitzacions antigues d'arreu). I encara, més recentment, cal citar la col.lecció "Historia de España", d'on esmento un dels 30 títols (Isidro Bango, *Edificios e imágenes medievales. Historia y significado de las formas*), per ser l'únic dedicat íntegrament a qüestions artístiques, a part de totalment recomanable.

Però si el món de la història estava més acostumat a obres d'aquest tipus, en el cas de la història de l'art, aquestes col.leccions eren molt menys freqüents. Hi havia hagut alguna cosa, però, fetes algunes lloables excepcions, solien ser obres excessivament superficials, poc rigoroses i que mai no es citaven a les bibliografies de curs universitàries. Ens havíem de refiar o bé de les grans històries de l'art, de caire enciclopèdic i no sempre amb un text a l'alçada de les circumstàncies), o bé a les sèries de fascicles sovint enquadernables. Salvat havia tret unes col.leccions ("El gran arte en la pintura" i "El gran arte en la arquitectura") que, tot i ser de gran format eren força assequibles, i que -més en el cas de la pintura- van aportar textos força dignes). Però és aquest petit llibre al qual em referia abans, de tapa tova, format manejable, preu assequible i -sobretot- bon nivell científic, el que cal elogiar. Tant l'afeccionat, com l'estudiant, com l'especialista, hi troba bones síntesis, actualitzades, ben il.lustrades (tot i no tractar-se de volums de luxe), acompanyades (i això és important) de bibliografia... en definitiva, obres a l'abast de tothom en tots sentits. I que tot i tenir una vocació divulgativa, no descuiden el rigor científic. Els estudiants -em refereixo sobretot als universitaris, que són els que conec- havien patit llargament l'absència de bons treballs de síntesi, de manuals, assequibles i actualitzats. Es veien obligats a consultar obres a les biblioteques per a les quals hi havia més demanda que oferta, que no podien comprar -ja fos perquè eren obres esgotades o bé perquè els preus eren prohibitius-.

Darrerament, amb la implantació del nou pla d'estudis a les universitats, s'ha homologat una sèrie d'assignatures, de manera que les editorials han aprofitat (cosa que em sembla molt bé perquè els resultats són bons per a l'estudiós de la història de l'art) per treure més col.leccions d'aquesta mena, amb títols

De llibres, simposis i congressos

que solen coincidir amb les assignatures d'història de l'art que s'imparteixen a les facultats. Com que ja he començat amb Història 16 (editorial amb la qual -ho prometo- no em lliga per ara cap mena de vincle, sinó que en parlo desinteressadament i llargament perquè ha estat prolífica en aquest terreny, i els títols de la qual adquireixo com qualsevol altre lector), continuaré referint-m'hi pel que fa a aquests petits manuals destinat al públic universitari. La darrera col·lecció d'aquesta casa és "Conocer el arte" i, en els vint-i-tres títols per ara publicats cobreixen des de l'art egipci fins al contemporani, però inclouen, a part del que són estudis dels diferents períodes històrics i dels dedicats a història del cinema, de la música o medis de masses, títols referits a matèries que no solien ser presents en les col·leccions d'història

De llibres, simposis i congressos

de l'art i algunes de les quals ara s'han convertit en disciplines amb personalitat pròpia i més definida. A més -no oblidem la finalitat d'aquestes col·leccions- coincideixen generalment amb els títols d'assignatures del nou pla d'estudis. Així, podem esmentar els volums *Teoría del arte I* i *Teoría del arte II*, signats per Gonzalo Borrás i per Fernando Marías, respectivament; el de *Patrimonio histórico-artístico* d'Alfredo J. Morales; els dos de *Historia de las ideas estéticas*, per Valeriano Bozal; el *Manual de técnicas artísticas* de Javier Rivera, Ana Ávila i M.L. Martín i els dos sobre *Fuentes de la historia del arte*, el primer, referit a l'art antic i medieval a càrrec de Joaquín Yarza i l'altre, que abarca els períodes modern i contemporani, obra de Francisco Calvo Serraller. Quant als títols referits al període medieval, consigno -tothora que recomano- els tres que integren la col·lecció: *Arte bizantino y arte del Islam*, d'Isidro Bango i Gonzalo Borrás; *Arte medieval I*, d'Isidro Bango i Concepción Abad, i *Arte medieval II* de Joaquín Yarza i Marisa Melero. Cal dir també que la col·lecció es completa amb un Diccionario de arte, molt útil per clarificar les qüestions de terminologia.

Els estudiants d'Història de l'Art o d'altres carreres que incloguin matèries d'aquest camp (com Humanitats) o bé ofereixin la possibilitat de completar els seus estudis amb alguna matèria artística (Història, Filologia, etc.), són els principals beneficiaris. Sempre, els estudiants de qualsevol disciplina, han empaïtat aquell manual "ideal", on es trobi tot allò que cal saber. Amb el temps t'adones que això no existeix, i que cal tenir presents una sèrie de bons títols i abstenir-se d'alguns que no ho són. Però amb obres com aquestes que ressenyo aquí, un pot anar francament ben equipat. A més, tots són signats per professors universitaris, gent que habitualment imparteix aquestes matèries a les aules i que sol estar al cas de les darreres aportacions. Si, a més, tenim present que -amb l'excepció de la darrera col·lecció a la qual m'acabo de referir- cap dels títols no arriba a les mil pessetes (els "Cuadernos" ni a les tres-centes), és obvi que qualsevol pot reunir-ne uns quants. Totes aquestes virtuts que he anat apuntant converteixen aquestes col·leccions en recomanables no només per a l'estudiant especialitzat o el professional, sinó per a l'afecionat. Afortunadament, no només Història 16 publica aquesta mena d'obres, sinó que també ho fan altres editorials, com veurem en el proper butlletí.

Propers congressos sobre art medieval

Anna Orriols i Alsina

El mes de gener del 1998 preveu la celebració d'un congrés i un simposi dedicats exclusivament a l'art medieval, des de diferents perspectives.

A Lleida, els dies 14, 15 i 16 de gener tindrà lloc el Congrés **L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó**, organitzat per l'Institut d'Estudis Ilerdencs i el Departament d'Història de l'Art i Història Social de la Universitat de Lleida. Hi haurà vuit ponències encarregades i diverses comunicacions. Les ponències seran les següents:

Dia 14 de gener: Joaquín Yarza, "Artista-artesano tardomedieval: posibilidades y limitaciones de su estudio" (llició inaugural); Olivier POISSON, "Els tallers rossellonesos d'escultura i arquitectura del segle XII: una aproximació"; Francesca ESPAÑOL, "Producció artística seriada a Catalunya: la indústria de la pedra a la Girona dels segles medievals"; Gonzalo Borrás, "El artista mudéjar".

Dia 15 de gener: Ma. Carmen Lacarra: "El pintor en Aragón durante los siglos del gótico"; Gabriel Llompart: "De la vida i de la mort d'imaginaires, pintors i cartògrafs al regne de Mallorca (segles XIII-XV)"; Joaquín Bérchez: "Orden gótico y arquitectura moderna en la Corona de Aragón".

Dia 16 de gener: Arturo Zaragoza: "Juegos matemáticos. Aplicaciones geométricas de los maestros del gótico en el episodio valenciano" i Francesc Fité: "Sobre els mestres d'obra i la construcció medieval a Catalunya".

Lleida, dies 14, 15 i 16 de gener de 1998

Peter Berth, retrat del Sant Espirit, c.1274 (Manuscr.)

Congrés
l'Artista-artesà
medieval a la
Corona d'Aragó

A Santo Domingo de la Calzada (La Rioja) se celebrarà, del 29 al 31 de gener el simposi **La cabecera de la Catedral Calceatense y el Tardorrománico hispano**, organitzat arran del descobriment d'unes magnífiques escultures romàniques a l'interior de la catedral de la Calzada. Constarà de quatre ponències i diverses comunicacions. Les ponències seran: Isidro Bango (Universidad Autónoma de Madrid): "El proyecto de la catedral en el contexto de la arquitectura tardorrománica"; Joaquín Yarza: "La escultura monumental de la cabecera de la catedral calceatense"; Javier Rivera Blanco: "Los procesos de transformación, renovación y restauración de los edificios antiguos" i Francesca Español: "El sepulcro de Santo Domingo en relación con la escultura de la cabecera".

Tant en un cas com en l'altre es preveu la publicació de les actes, vehicle sempre interessant per a conèixer les darreres aportacions sobre els temes que es tractaran.

La cabecera de la Catedral Calceatense y el Tardorrománico hispano

SIMPOSIO EN SANTO DOMINGO DE LA CALZADA
del 29 al 31 de enero de 1998

Una obra de Pere Cuquet a Manresa

Francesc Vilà

Objecte:	Pintura
Títol:	Adoració dels Pastors
Autor:	Pere Cuquet
Data:	1654
Tècnica:	Oli s. tela
Mides:	283 x 183 cm.

La pintura de Pere Cuquet durant el procés de restauració. Fotografia del Servei de Restauració dels Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya.

El retaule major de l'església del Carme de Manresa era una obra de dimensions imposants. Tal com havia estat contractat l'any 1620 i com ens mostra una fotografia anterior a 1936, aquest retaule, estructuralment, constava de 5 carrers verticals -els 1r., 3r. i 5è constituïts per fornícules amb escultures exemptes i els 2n. i 4t. per grans teles pintades amb escenes de la vida de la Verge- i s'alçava en 3 cossos horitzontals. Reposava sobre un sòcol que tenia l'alçada de l'altar i les grades i una predel·la centrada pel sagrari. Completaven el retaule un guardapols amb imatges de representants de l'orde carmelità pintades en medallons circulars i el coronament o cimbal on hi havia els escuts de Manresa i del Carme, filigranes i, al centre, un calvari -el Crist en representació corpòria i, pintats sobre tela, la Mare de Déu i Sant Joan-. Aquest calvari alçava un mòdul més el carrer central. Els cossos estaven separats per frisos que sostenien o contenien els frontons de les fornícules. Tot ell donava una estructura força quadriculada, encara una mica lluny de la mobilitat de superfície i volums que, a partir d'aquests anys, anirien adoptant aquestes obres (El retaule del Roser de Sant Pere Màrtir, del 1642, per exemple).

Fou llarga i comptà amb la intervenció de nombrosos artistes i artesans la construcció d'aquest retaule. Es contractà l'any 1620 als fusters Jeroni Maimó i Joan Generes d'acord amb una traça proposada pels que feien l'encàrrec. Amb aquesta obra s'havia de substituir un retaule anterior construït al llarg del s. XV i acabat el 1520 -segons ens assabenta Sarret i Arbós- que pel motiu que fos no devia satisfer les necessitats del moment. Un any més tard aquests fusters contracten Pedro Fernández -escultor d'origen castellà que entrà als cercles manresans després d'haver treballat a Moià- la realització dels relleus escultòrics de la predel·la amb les escenes dels misteris de dolor. Pau Alenyà, daurador de Solsona, el daurà el 1636; després Josep Malet farà el sagrari i encara, en anys successius, hi trobarem treballant Josep Generes (1647 i 1657 fent, probablement, els guardapols). El cambril de la Verge és obra de principis del s. XVIII.

El retaule fou anorreat el 1936 però alguns dels seus elements s'han conservat al Museu Comarcal de Manresa: els relleus de Pere Fernández, alguns dels medallons del guardapols i les sis teles pintades per Pere Cuquet -una de les quals és l'objecte d'aquesta nota- que constitueixen l'element culminant del retaule.

En el decurs de les seves recerques entorn dels tallers escultòrics del s. XVII a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa, Joan Bosch trobà el contracte del 18 de març de 1654 entre el convent i administradors del Carme de Manresa i el pintor barceloní Pere Cuquet. A partir d'aquí foren localitzades als magatzems del Museu Comarcal de Manresa les sis teles pintades. El mateix Joan Bosch les va presentar al congrés sobre barroc català a Girona l'any 1987 on es constatà el seu alt interès. El mal estat de conservació de les peces va fer imprescindible procedir a la seva restauració que va anar a càrrec del Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya l'any següent, essent presentada l'obra "Adoració dels pastors" a la mostra Catalunya Restaura d'aquell 1988 bo i mostrant-la en un moment intermedi del procés restaurador. Diguem tot seguit que només aquesta va ser objecte de reintegració pictòrica per poder-la mostrar tal i com devia ser al seu moment. Pel que fa a les altres cinc teles, considerant que el procés de degradació que havien sofert no permetia afrontar amb certesa aquest acabat varen ser objecte de fixació i neteja de la capa pictòrica i reentelatge per

Fitxa tècnica

assegurar-ne la seva conservació. Actualment, la pintura "Adoració dels pastors" està exposada a la sala d'escultura policromada catalana dels ss. XVII - XVIII del MCM a prop dels relleus ja esmentats de Pere Fernández, mentre que les altres cinc es conserven al magatzem.

Pere Cuquet, pintor actiu fins al 1666, és molt conegut per referències documentals i fins i tot literàries (el prou citat poema de Francesc Fontanella) que el situarien en un lloc preeminent de la pintura catalana del XVII, però, dissortadament, s'ha conservat molt poca obra seva. D'aquest "excelente pintor" (segons Antonio Palomino a "El Parnaso español" del 1796) en tenim diverses referències documentals que el situen en un paper destacat al gremi de pintors de Barcelona i alhora sabem de les nombroses obres que realitzà: les sèries de pintures per als convents del Carme i de Sant Francesc de Paula de Barcelona, o al saló del Consell de Cent, entre d'altres. Fins el moment de veure la llum aquestes teles manresanes només es coneixien les pintures del martiri de Sant Feliu a l'e. p. de Sant Feliu de Codines. Amb una pintura naturalista, amb el gust estètic pel clarobscur, i amb la persistència d'elements retardataris... la manca d'obres per poder contrastar les dades escrites dificultava les avaluacions sobre el seu treball que algun autor, com J.R. Triadó, ha considerat una via d'obertura i de renovació interessant per a la somorta creativitat pictòrica de la Catalunya del XVII que dissortadament no hauria estat seguida. Tanmateix, al·ludint al pintor que ens ocupa, Joan Ainaud, ha dit que "la fama que ens han tramès els textos no sembla correspondre suficientment amb les pintures conservades". Per això, per la llum i les majors possibilitats de judici que sobre el moment de l'art català ens dóna la coneixença i la difusió d'aquesta obra, cal fer-ne esment, avaluar-la sense prejudicis bo i situant-la en el seu context social i estètic i, alhora, gaudir en la seva contemplació.

Bibliografia

J. Sarret i Arbós, *Història religiosa de Manresa*, Manresa, 1924

J. Bosch i Ballbona, *Els tallers d'escultura al Bages del s. XVII*, Manresa, 1990

J. Bosch i Ballbona, *Novetats a l'entorn del pintor Pere Cuquet: Les teles del retaule major del Carme de Manresa*, en *El barroc català*, Barcelona, 1989

Notícies Breus

VISITA A LA CAPELLA DELS FAVETS

Els passats dies 11 i 12 d'Octubre al matí, l'entitat manresana dels Amics de la Seu, va organitzar una visita oberta al públic per tal de donar a conèixer el subsòl de la capella del claustre de la Seu de Manresa més coneguda com la capella dels Favets. En les excavacions que s'hi feren l'any 1991, per l'equip d'Arqueociència, s'hi va trobar un jaciment funerari amb 24 tombes, 4 pertanyents al s. XIX, 2 dels segles XVII-XVII, 1 del S. XIV, i la resta compreses entre els segles X i XII, i entre aquestes, cal destacar la tomba núm. 14 la qual destaca per la troballa d'un tros de fletxa d'arc trobada a la cama d'un esquelet d'una dona de mitjana edat.

La visita preparada dins el marc dels actes del Dia de la Seu va resultar un èxit de públic, i va satisfer la majoria dels seus assistents.

Redacció

SANT PERE DE MADRONA RECUPERA EL SO

El juny de l'any passat va desaparèixer la campana de bronze de l'església romànica de Sant Pere de Madrona, però sortosament aquest mes de novembre va ser trobada en perfecte estat per uns boletaires a la zona de la Figuerassa, els qual la van traslladar fins a Castellar del Riu i ara està en custòdia dels Amics de l'Art Romànic del Berguedà. Queda en un misteri els mòbils utilitzats per aquest robatori.

La campana tornarà a ser col·locada al seu lloc d'origen en un futur pròxim.

Regió-7, dimarts 11 de novembre de 1997

LA CUINA DEL BERGUEDÀ

El cuiner berguedà Toni Massanés va presentar el passat dia 6 de Novembre, el llibre en el qual desvela la història de la cuina a la comarca i en "rescata" un extens receptari.

El llibre presenta 2 parts ben diferenciades. La primera fa una anàlisi de la història de la cuina a la comarca berguedana (des del s. XI fins ara), i es posà èmfasi en els condicionaments socials, paisatgístics i històrics que l'han influïda. La segona part consta de 120 receptes, recollides de la tradició oral i també del buidatge de llibres i d'estudis històrics de la comarca.

Regió-7, dijous 6 de novembre de 1997

UNA EMPENTA AL PATRIMONI CULTURAL

La Generalitat de Catalunya destinarà entre el final d'aquest exercici i el del 1998 un total d'aproximadament 2.000 milions de pessetes repartides en 77 projectes de restauració i conservació del patrimoni cultural de Catalunya.

Dins de l'àmbit de la nostra comarca del Bages és previst que es destinin diferents quantitats de diners a les següents actuacions: La Font del Neptú de Manresa, el Pont del Diable de Cardona, el rosari del Monestir de Montserrat, el Castell de Rajadell, el Museu Torres Amat de Sallent, l'església de Sant Iscle de Sant Fruitós de Bages i el monestir de Viver i Serrateix.

Regió-7, dimecres 3 de desembre de 1997

DINAR DEL SOCI 1997

El passat dia 14 de desembre va tenir lloc el tradicional Dinar del Soci, el qual va aplegar a l'entorn d'unes 90 persones i que va comptar amb la presència del Sr. Ramon Fontdevila, Conseller de Cultura de l'Ajuntament de Manresa. Vam comptar també amb l'assistència de diversos col.laboradors del muntatge Audiovisual sobre Romànic que, juntament amb un equip de persones de la nostra Junta, ha estat elaborat.

Volem destacar que un cop finalitzat el dinar es va procedir a l'entrega dels Premis "Capitell" i "Carreu". Enguany va recaure al membre de la Junta Sr. Marc Torras i Serra el premi "Capitell". Els premis "Carreu" es van lliurar al també membre de la Junta Sr. Enric Castells i Rufas i a l'Entitat del Montepio de Conductors Sant Cristòfol. Val a dir que fou el Sr. Pasqual Piñot qui va recollir el premi en nom d'aquesta entitat.

Fou important també la recollida de diners durant el Dinar, destinats a la Marató de TV3, que aquest any va destinada a l'estudi de les malalties de transmissió genètica. L'aportació recollida per part de tots els assistents fou de 42.200 ptes. les quals van ser ingressades al compte indicat de la Caixa de Pensions.

Va cloure el Dinar l'esperat Audiovisual titolat "El Romànic", el qual amb una durada de 25 minuts, va complaure a tots els assistents, tan per el seu guió com per el seu alt nivell tècnic. El seu coordinador Sr. Enric Castells en va fer una breu presentació, tot i explicant que aquest treball va adreçat bàsicament als infants, i que hi ha el projecte futur de fer dos audiovisuals més, un de nivell mitjà per tal de donar a conèixer el Romànic del Bages a un públic més adult, i un tercer d'un nivell més alt adreçat a persones especialitzades.

Redacció

Diumenge dia 14 de desembre

DINAR DEL SOCI

Lloc: Hotel Pere III de Manresa

Hora: 13'30

Dimecres dia 24 de desembre

MISSA DEL GALL

Lloc: La Seu de Manresa

Hora: 23'30

Properament, al gener i febrer

PRESENTACIÓ DEL "LLIBRE DE POEMES"
de RAFAEL LLOP i CASANOVA, i acte de cessió
del llegat de diapositives sobre art Romànic.

Dia i lloc es comunicarà en invitació personal.

ASSEMBLEA GENERAL DE SOCIS

Lloc: Montepio de Conductors Sant Cristòfol
Manresa

Data i hora es comunicarà degudament.

Amb el suport de:

CAIXA DE CATALUNYA